

Joan García Tristany i Enric Pubill: la memòria que no es jubila

Joan García Tristany i Enric Pubill al departament de comunicacions i paquets de la presó de Burgos, a mitjan anys cinquanta

Quan resistir era vèncer. El títol provisional del llibre que està preparant l'Associació Catalana d'Expresos Polítics podria encapçalar també aquesta entrevista als dos poblenovins que coordinen l'obra: Joan García Tristany i Enric Pubill. Històrics militants comunistes, es van conèixer un dia de desembre de 1949 als calabossos de la Prefectura de Policia de Via Laietana. Si fins aleshores havien compartit militància clandestina a les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya, en aquell moment van iniciar una llarga amistat forjada a la presó Model i al penal de Burgos (7 anys en Tristany; 10 anys en Pubill) i consolidada després per lligams familiars i de barri. Amb 68 anys un (Pubill) i 72 l'altre (Tristany), oficialment estan jubilats de les seves respectives ocupacions com a relligador i oficial

d'arts gràfiques. Però tots dos continuen treballant la memòria de la Catalunya resistent. Perquè la memòria no es jubila. Aquesta és la transcripció d'una entrevista feta a dues veus.

Tristany: Vaig néixer a Barcelona el 22 de febrer de 1927. L'inici de la Guerra Civil, amb 9 anys, em va agafar a Madrid, on el meu pare estava destinat com a membre del cos auxiliar de l'exèrcit republicà. La majoria de la guerra, però, la vaig passar a Figueres, que els franquistes bombardejaven cada dos per tres. El 1939 el meu pare, que era maçó i de seguida havia ingressat al PSUC, va haver de passar dos anys en un camp de concentració. Jo vaig començar a contactar amb gent del PSUC a la clandestinitat als 16 anys, a l'Ateneu Barcelonès, on un dels

meus professors de l'Institut Francès, en Landines, feia cursos. Quan encara no havia acabat la Segona Guerra Mundial em va connectar amb les Joventuts Socialistes Unificades (JSUC), per dalt, a través d'uns delegats de la comissió executiva. El contacte el vaig fer al barri, a Poblenou, on la JSUC ja havia tingut presència durant la Guerra Civil. La seu es trobava a l'antiga acadèmia Cots, on ara hi ha una oficina bancària, al costat de can Coral. No estàvem pas organitzats per cèl·lules, sinó per clubs i radis. Poblenou era el radi cinquè, i a mi aviat em van fer secretari general d'una organització que, si inicialment em van dir que era d'uns 200 membres, en realitat deuríem ser uns 15. Això sí, controlàvem els tallers de Renfe al Clot i teníem un grup a la Hispano Olivetti, l'enllaç del qual es deia Canuto.

Pubill: Jo vaig néixer al carrer del Tigre, al barri del Raval, el dia dels Innocents de 1930, però com que els meus pares van trigar a reunir les 200 o 300 pessetes que valia la inscripció al registre, la meua partida de naixement està dataada el 9 de gener de 1931. Durant la guerra, el meu pare es va haver d'exiliar i jo, amb 9 anys, vaig freqüentar els ambients de la delinqüència juvenil del barri: la banda del Titi, la del Fuli... El 1940 vaig anar a viure amb uns oncles al carrer de Sepúlveda, uns petitburgesos que tenien un taller d'enquadrernació. Tot i que es van comprometre amb la meua mare a escolaritzar-me, només vaig anar mig any a una acadèmia; durant cinc anys em van fer treballar al taller per ells. El 1945 em vaig empenyar i vaig tornar a casa amb la mare. Vaig buscar feina i me'n va

donar l'empresari Josep Andreu Ronda, una persona represaliada que em va introduir al grup excursionista Montmar. Allí vam formar una secció de *boy-scouts* de la qual vaig arribar a ser l'*aquela*, l'encarregat dels *llobatons*. Va ser l'origen del que avui encara és el grup escolta Apel·les Mestres. En Rolando Calvo Bellot, un dels scouts, que jo no sabia que havia vingut enviat de França, va ser el que em va captar pel treball a les JSUC després de comprovar, això sí, que jo participava amb entusiasme als enfrontaments que teníem amb els falangistes quan sortíem a la muntanya. Nosaltres sí que funcionàvem com a cèl·lula. Érem cinc persones i, per seguretat, de diferents barris: en Rolando, els germans París i jo. Ens vam posar el nom de grup Numen Mestres en honor del company detingut el 1947 i executat dos anys després. Rebiem les consignes d'acció d'en Rolando: confeccionar fulls volants, fer pintades a les parets i penjar banderes republicanes i catalanes. Això tenia els seus perills. Fer una bandera republicana, com que no podíem comprar roba per no aixecar sospites, significava haver de despenjar banderes espanyoles dels bancs, tallar, tenyir la roba i tornar-la a cosir. Recordo que un dia de Tots Sants en vam posar una de catalana a la tomba de l'avi Macià. I va causar prou enrenou, perquè fins a les 10 del matí, amb el cementiri ja ple de gent astorada, no la van despenjar. Fins i tot vam arribar a planejar de desplaçar-ne una a l'Arc del Triomf el dia de la inauguració de la volta ciclista; no ho vam arribar a fer, però teníem calculat tot un sistema de pesos i àcids que, preparat la nit anterior, havia de deixar caure la bandera al moment precís de la

sortida de la cursa. També era perillós aconseguir el quitrà per a fer pintades a les parets. Havia de ser quitrà, perquè penetra als porus de la pedra i és gairebé inesborrable. L'aconseguíem a les obres del carrer: mentre un parell de nosaltres distreia els obrers tot xerrant, un tercer s'esmunyia per darrere i omplia el pot de quitrà.

Tristany: A nosaltres, en canvi, el quitrà ens el proporcionaven els companys que teníem als tallers de la Renfe. Ens movíem pel barri. El secretari d'organització, per exemple, era l'avi del Colom, aquest xicot que avui regenta el quiosc Lolita al davant de Can Felipa. La sabateria que tenia el seu besavi al carrer de Venero, per exemple, era una estafeta nostra, des de la qual repartíem Treball, la nostra publicació. També fèiem reunions a casa d'un argentí que vivia al carrer de Lope de Vega, i teníem una altra estafeta i punt de reunió al passatge de Cantí, al pis del company Salvador, l'enllaç amb el grup de la Renfe al Clot. Fins i tot vam arribar a tenir un infiltrat al consolat anglès: en

Canuto, el fill d'un barber del costat del cinema Ideal, el Rellisquín, que dirigia el grup de l'Olivetti. Va entrar a treballar al consolat i, sobretot durant els Jocs Olímpics de Londres de 1948, ens va facilitar informació de l'exterior molt valuosa. Jugàvem a ser un partit de joves; fèiem molt de treball polític. La consigna era penetrar a les organitzacions juvenils, i ho fèiem: teníem un contacte al Centre Moral, un altre al Centre Excursionista Icària... D'aquest últim em vaig encarregar jo: em vaig afiliar uns mesos a l'Icària i, quan el vaig haver contactat, discretament vaig deixar l'entitat. Haviem arribat a redactar algun full propi a màquina, però bàsicament el que fèiem era rebre la premsa clandestina, orientar la gent, pintar parets, penjar banderes i sortir a les nits a repartir propaganda. Recordo que una nit ens van començar a xiular els serenos i, de tant que vaig córrer, quan em vaig aturar no sabia on era. També recordo una altra nit que, mentre intentàvem penjar una bandera, va aparèixer una parella que festejava. La primera reacció, espantats, va ser fugir, però al final

García Tristany i Pubill a l'actualitat; al local de l'Associació d'Expresos Polítics; a la Via Laietana
FOTOS IGNASI R. RENO

García Tristany i Pubill a l'actualitat; al local de l'Associació d'Expresos Polítics; a la Via Laietana
FOTOS IGNASI R. RENOM

van ser ells dos els que ens van ajudar a acabar de penjar-la. Tot això són fets d'abans de 1947. Quan, a l'abril d'aquell any, ens vam assabentar de l'anomenada caiguda dels 80 (Joaquim Puig Pidemunt, Numen Mestres i companyia), vam aturar tota activitat fins a veure què passava. L'únic contacte del nostre radi de les JSUC amb la comissió executiva del partit el tenia jo a través del company Eduard Palanques, i com que aquest no va donar cap dada meva a la policia, la caiguda no ens va afectar. Això sí, vam quedar aïllats de la resta de l'organització. I alguna gent, per por o perquè es

feien grans, van deixar el grup. Els que vam quedar vam començar a treballar pel nostre compte. Fèiem el que podíem: fulls volants a partir de plantilles (recordo que una duia l'esfinx de la Dolores Ibárruri) que llençàvem on hi havia gent. Per exemple, en l'anonimat i la foscor d'un ball de festa major a Sants. O deixant-los als estreps dels tramvies que, en arrencar, els feien voleiar tots. Això ho va fer una vegada en Colom, que era conductor del 41: va arrencar el seu tramvia sabedor que s'escamparien tots els fulls que prèviament havia amagat als estreps davant dels nassos de la policia. I

quan els guàrdies el van parar, amb tota la sang freda del món, es va fer l'orni i va dir fàstics dels gamberros i els subversius. Les JSUC del Poble nou vam estar gairebé dos anys treballant tan sols que fins i tot jo vaig arribar a connectar pel meu compte amb les Joventuts Llibertàries. Vam fer dues o tres reunions (dues recordo que van ser a la Rambla, a la rodona de Pallars) per mirar de fer coses conjuntament. Però era perillós, i quan la direcció del partit se'n va assabentar, de seguida va reprendre el contacte amb nosaltres, per a fotre'ns bronca. Recordo que el contacte amb la nova direcció

vinguda de França al desembre de 1947 el vaig fer amb en Josep M. Cendrós al pis del passatge de Cantí. I també recordo la seva cara de sorpresa (i la meua) quan va veure qui érem cadascú, perquè minuts abans ens havíem creuat al mateix tramvia. Va ser ell qui em va manar que deixés l'activitat al Poblenou i em va designar responsable d'un grup a Sants, i que després anés a organitzar-ne un altre a Horta. Fèiem les reunions d'enllaços al carrer i, a l'estiu, a la platja de Badalona. L'anonimat i la màxima seguretat eren regles sagrades de la clandestinitat.

Pubill: Sí, i per baixar la guàrdia d'aquestes normes vam caure totes les JSUC al desembre de 1949. Va ser una caiguda per aventurisme, en gran part per irresponsabilitat del cap del meu grup, Rolando Calvo, i perquè algú de la direcció que no val la pena mencionar (ja és mort) va cometre l'error de fer-li massa confiança i mostrar-li grups i enllaços que no calia que conegués, tant a Barcelona com a Mataró i Vilanova i la Geltrú.

Tristany: Efectivament. Si a mi em van detenir, tot just dos mesos després d'haver-me llicenciat del servei militar (durant el qual no vaig deixar mai d'estar organitzat, per cert), és perquè un dia, tornant amb el Rolando Calvo d'una reunió a Badalona amb el 70, ell es va fixar que jo vaig baixar a Pere IV quan vaig veure al carrer la meua mare carregada amb dues bosses; i es va adonar que li agafava els paquets i tots dos enfilàvem el carrer d'Espronceda. Arrestat en Calvo, aquest deuria indicar a la policia la zona on

jo vivia i ells van ser ràpids a investigar. Van preguntar per mi al capità d'intendència a les ordres del qual jo havia fet la mili, però ell, que sabia de les meves activitats, no va piular. El que sí que ho va fer va ser un delator veí meu. Una nit, a les 10, va venir a casa un contacte per alertar-me que havia caigut part de la JSUC de Barcelona. Dues hores més tard, a mitjanit, la policia va venir a buscar-me.

Pubill: Així va ser. Aquell 1949 l'última organització de les JSUC (que després no es van refer mai més perquè la direcció del partit va decidir erròniament suprimir les joventuts) vam caure per errades en les regles de la clandestinitat que van permetre la policia anar estirant del fil fins arribar a 42 persones. I el primer a caure de tota la cadena vaig ser jo. Al grup Numen Mestres en Rolando Calvo, molt decidit però massa aventurer, ens va dir que li havien donat la consigna d'armar-se. Així doncs, una nit vam sortir, vam lligar de mans un sereno i li vam prendre la pistola. Sembla que el Calvo li va trobar gust a la cosa, perquè un altre dia hi va tornar. Vam preparar un altre sereno i, quan hi érem, per sorpresa dels altres companys del grup, que no ho vàiem clar, el Calvo es va treure la pistola i el va apuntar. El sereno va cridar, va aparèixer una parella i tots vam arrencar a córrer campí qui pugui. Només recordo que em van tancar el pas dos cotxes, se'm van tirar a sobre i em van detenir. Com que era pels volts de Nadal, se'm va acudir la idea de dir que volíem la pistola del sereno per fer un atracament. Si ens jutjaven com a delinqüents comuns aviat seríem al carrer. En canvi, si

descobrien que érem comunistes... L'endemà de la meua detenció, quan ja havia explicat a la policia tota la història de l'atracament, vam anar a casa del Rolando, que vivia a Gràcia. Piquem a la porta, surt ell, el detenen com a mi, i un policia que comenta: "Vaya, vaya, mira qué casa que tiene el atracador éste". I el Calvo que respon: "De atracadores, nada: somos de la JSU". I aquí va començar a caure gent.

Tristany: A Barcelona vam caure nosaltres, i els companys de la banca, però en canvi no van aconseguir enxampar els companys de la Renfe ni els del grup que jo havia coordinat a Sants. En canvi, van caure les organitzacions de Vilanova i Mataró, que en Rolando Calvo coneixia perquè s'havia saltat les regles de la clandestinitat enganyant en certa manera la gent amb el seu caràcter dinàmic i ben disposat. La policia el va fer parlar i, quan ell no podia donar noms ni dades concretes, se l'enduien a la rambla de Mataró, per exemple, perquè veiés passar la gent fins que identifiqués el seu contacte.

Pubill: Jo vaig ser el primer de la cadena a caure, però per mi no van poder detenir ningú més. Vam estar un mes als calabossos de la Prefectura de Policia de la Via Laietana. I allí ens vam conèixer nosaltres dos, l'un a la cel·la del davant de l'altre. De 31 dies, 20 van ser de vexacions i garrotades contínues. A vegades et feien triar entre la dotzena de fuets que tenien. Amb en Tristany van fer servir la corda mullada. Amb mi, fuets, puntades i cops de puny al fetge. Ho feien per no marcar-te ni fer-te sang a la cara. En aquesta situació, les dones dels de-

tinguts van ser molt valentes. La meua mare, per exemple, va ser l'única que ens va poder veure. Es va enfrontar amb els oficials de la porta de prefectura i, sense ordre dels superiors, va aconseguir que la baixessin a veure'm. Jo estava ple de sang, i aleshores va muntar un escàndol i els va dir de fills de puta cap amunt, davant mateix dels seus nassos. I, a sobre, va fer que li deixessin entregar-me una olla de lleties que portava per a mi i que ens vam repartir entre tots els companys. Perquè, depenent de qui estigués vigilant, podies maniobrar. No tots els grisos eren franquistes. Recordo, per exemple, que un dia estava jo agafat a la reixa de la cel·la i un policia va i em diu: "Vinga, vés al wàter". Jo li vaig dir que no en tenia ganes. Ell va insistir, i jo vaig rebutjar de nou, perquè el més segur era que al wàter t'esperés una nova pallissa. Però va insistir tant que al final hi vaig anar i, per sorpresa meua, al wàter em vaig trobar tres companys de la banca que s'estaven repartint una ampolla de conyac i unes galetes. Tres mesos després, aquest mateix guàrdia que ens havia permès això li va demanar 10.000 pessetes a un dirigent perquè les ne-

cessitava i deia que preferia demanar-les a un comunista que als seus superiors.

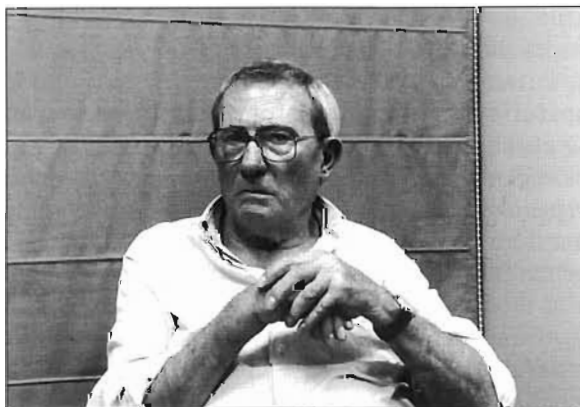
Tristany: Jo vaig tenir molta sort, perquè en aquella època m'havia donat per dur jerseis de llana sota la camisa i, com que per als interrogatoris no em van despullar, això em va amortir els cops de la corda mullada. Però no eren només les tortures físiques; hi havia també la cosa psicològica. Jo vaig estar alguns dies incomunicat sol en una cel·la. I, a vegades, aguantant tres interrogatoris al dia, de nit i matinada, a hores calculades perquè no pogués dormir. T'agafaven, et posaven al mig d'una rotllana i... aleshores t'apallissaven. En els últims interrogatoris buscaven la connexió de les JSU amb l'organització clandestina del partit. Però al Cendrós, que era qui tenia el contacte, no el van poder fer cantar. També és veritat que vam tenir la sort que caiguessin els guerrillers anarquistes del grup Los Maños; aleshores es van dedicar a ells i ens van deixar més tranquils a nosaltres.

Pubill: Però no van escatimar estratègies. La policia sabia que, al

marge de l'incident amb el sereno, als del grup Numen Mestres, tres dels quals érem boy-scouts que portàvem 70 joves d'un agrupament, no podia acusar-nos de res més que d'associació il·lícita. Així que un dia ens van fer passar a un despatx de la comissaria i ens van deixar sols, sense manilles, al Rolando Calvo, al Ramon Parisi i a mi. I era estrany, perquè sempre et portaven emmanillat a tot arreu, fins i tot al lavabo. A la taula del despatx hi havia un calaix mig obert on es veien clarament unes pistoles. En Rolando, impulsiu, va anar a agafar-ne una, però jo el vaig empenyar perquè no ho fes... Sort, perquè just en aquell instant van entrar pistola en mà els germans Creix i el comissari Polo, que el que volien era aplicar-nos la llei de fugues.

Cinc anys esperant judici

Després d'un mes als calabossos de Via Laietana, en Joan García Tristany, l'Enric Pubill i els altres detinguts de les JSUC van passar gairebé cinc anys a la Model en espera de judici. També van passar pels calabossos del Palau de Justícia, cosa que els va esperar perquè, de derivar-se el seu cas cap a un tribunal civil en lloc de militar, es podien preveure unes penes menors. I així va ser... en principi. A en Tristany li van demanar 2 anys de presó, i a en Pubill 3. Amb aquestes peticions de penes, la majoria dels 38 processats van poder sortir en llibertat provisional. «Jo vaig estar tres mesos de permís perquè, tot i que la meua família no va poder reunir les 3.000 pessetes de fiança, el meu advocat va aconseguir la provisional», explica en Tristany. Durant aquest temps va conèixer la

Joan García Tristany
FOTO IGNASI R. RENOM

Enric Pubill
FOTO IGNASI R. RENOM

que després fou la seva dona. «Jo i dos dels més joves, en canvi, ens vam quedar sols a la Model. Les vam passar de tots colors, però sort en vam tenir d'un lituà, que en realitat era un finlandès funcionari de la Internacional detingut a València el 1939; era l'últim pres polític internacional de la Model, mesurava dos metres i ell ens va defensar dels delictors i delinqüents comuns», recorda en Pubill, que també va fer valer la seva experiència de trinxeraire al barri del Raval dins d'una Model infestada de gent i de xinxes. Però l'alegria d'uns i la soledat dels altres va durar poc. Els militars van reclamar el sumari, van anul·lar les llibertats provisionals i tots els joves comunistes es van trobar de nou a la Model. En algun moment, com recorda

Pubill, van arribar a ser 18 en una cel·la individual: orinaves, mullaves els que tenies al costat. I amb dret només a una hora de pati al dia mentre van estar a la quarta galeria. Psicològicament, la seva situació interna a la Model va millorar quan el 1951, després de la vaga de tramvies, va caure l'organització mare del PSUC que liderava Gregorio López Raimundo. «Quan van

entrar ells la nostra situació va canviar com de la nit al dia», recorda en Tristany. La campanya de solidaritat internacional envers el grup d'en Gregorio va fer que entressin a la Model més aliments, diu en Pubill. L'esperança es va incrementar en veure que el consell de guerra al grup de 1951, malgrat passar pel davant del seu, va condemnar López Raimundo i companyia a penes baixes. «Si al Gregorio no l'havien condemnat a més de quatre anys, a nosaltres ens en tocaven menys. Vam anar preparant les nostres defenses contents i amb ànim de rematar aquell triomf davant la dictadura», recorda en Pubill. A alguns, però, tanta tensió gairebé els costa la vida: «Jo em preparava la defensa a tota hora, sense dormir, a l'hora de menjar, fins que un dia, mentre els meus companys estaven al pati, vaig caure desmaiada a la cel·la i no em vaig reanimar fins que em van posar una injecció d'oli camforat», rememora Tristany.

Finalment, el consell de guerra celebrat el 1953 va ratificar les penes baixes (2 anys Tristany, 3 anys Pubill), però el capità general de Catalunya va recórrer la causa al Tribunal Suprem i aquest va fallar

finalment multiplicant-les per cinc i per sis. El 1954, condemnats a 15 anys en Tristany i a 18 en Pubill, tots dos van anar a parar al duríssim penal de Burgos, altrament conegut com la Universitat de Moscou per les nombroses activitats formatives i clandestines que els centenars de presos comunistes allí organitzaven. En Pubill, que s'hi va estar tres anys més que en Tristany, reconeix que . I també que hi va trobar esposa: una amiga de les germanes i la xicota d'en Tristany designada inicialment madrina de guerra o enllaç solidari i epistolar d'un altre pres que, en l'últim moment, va tenir vergonya de trobar-se amb ella. «La Maria havia vingut expressament a Burgos des de Barcelona per contactar amb el company de Mataró que el moviment solidari amb els presos li havia assignat i, al moment de la veritat, ell no es va atrevir a entrar a la sala de visita. Així que vaig sortir jo a parlar amb ella, ens vam agradar, després ens vam casar i ara és la mare dels meus fills», explica Pubill. En Tristany, que amb les seves germanes i la seva esposa Josefina, inicialment també només madrina de guerra, van fer en certa manera de celestines, no vol frivolitzar i puntualitza: «Les dones van jugar un paper molt important a l'hora de mobilitzar les nostres famílies, de buscar ajuda als consolats, de mantenir-nos connectats amb l'exterior a través de les seves cartes, de recollir solidaritat a partir de les rifes i de vendre els objectes de regal que fabricàvem als tallers del penal... Sense elles nosaltres no hauríem pogut aguantar». El cas és que en Tristany i en Pubill van aguantar i, col·locant-se tots dos al departament de comunicacions i paquets del penal de Burgos, fins i

tot van poder prestar un gran ajut als seus companys i engrossir la xarxa de resistència dins d'aquella presó franquista.

En Tristany va sortir de Burgos el 1956. Pubill va haver d'esperar tres anys més, viure una temporada desterrat a Madrid i fer encara, als 31 anys, el servei militar que, quan el van detenir a punt de fer-ne 19, no havia complert. Després de tot això els dos amics es van retrobar i, com que en Pubill es va instal·lar a Poble Nou, ja no es van separar. Marcats com estaven, no es van reincorporar a la militància activa dins del PSUC fins poc abans de la mort del dictador. I al PSUC, a Iniciativa per Catalunya - Els Verds i a l'Associació d'Expresos Polítics continuen junts encara.

Una altra forma de militar.

Tristany: A la tornada de Burgos, tot i que no estava organitzat, vaig mantenir sempre un contacte directe amb un membre del comitè central. Però la feina legal que vaig tenir durant 14 anys a la cooperativa Pau i Justícia aconsellava no fer imprudències, sobretot estant fitxat com estava. No em vaig tornar a incorporar al PSUC fins poc abans de la mort de Franco. Com en Pubill, a qui uns fatxes van decorar la paret del seu taller del carrer Sant Joan de Malta amb una pintada que deia: «Enrique, rojo, Fuerza Nueva te busca» .

Pubill: Jo tampoc no estava organitzat però, al marge d'en Tristany i del dirigent comunista badaloní Manuel Moreno Mauricio, que havia conegut a Burgos, em mantenia lligat a la lluita antifranquista amb

*García Tristany i Pubill a l'actualitat;
al local de l'Associació d'Expresos Polítics;
a la Via Laietana*

FOTOS IGNASI R. RENOM

en Francesc Macià, el sastre del barri, que tot i que no era del partit, quan viatjava a França feia més coses que buscar nous models. Vaig col·laborar amb la revista Quatre Cantons i, més tard, a l'APA del Vorammar per intentar introduir alguns canvis a la línia de l'escola. Com en Tristany, em vaig reincorporar al PSUC poc abans de morir Franco. I encara recordo que les últimes quatre reunions clandestines a Poble Nou les vam fer a l'església de Santa Maria amb el permís de l'ara bisbe Joan Enric Vives.

MARC ANDREU